

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

БОГАТИРЬОВ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 343.9

**ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Ірпінь - 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, доцент

Халимон Сергій Іванович,

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького,

доцент кафедри управління оперативно-розшуковою діяльністю

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович,

Національна академія внутрішніх справ,

головний науковий співробітник відділу

організації наукової діяльності та захисту

прав інтелектуальної власності

доктор юридичних наук, професор

Колб Олександр Григорович

Національний університет «Львівська політехніка»,

професор кафедри кримінального права та процесу

доктор юридичних наук, доцент

Шкута Олег Олегович

Херсонський факультет

Одеського державного університету внутрішніх справ

завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін

Захист відбудеться 26 березня 2020 року о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розіслано «25» лютого 2020 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

І. В. Грицюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Будь-яке суспільство у світі щодня стикається з проблемою злочинності, тому постійно шукає нові шляхи її подолання. Серед традиційних способів вирішення проблеми злочинності, всі без винятку країни застосовують покарання, зокрема, у виді позбавлення волі. У кожній із цих країн є місця несвободи, де утримуються ув'язнені та засуджені. І в Україні, як демократичній і правовій державі, кримінально-виконавча система, як елемент сектору національної безпеки, постійно перебуває у сфері удосконалення, реформування, реорганізації, однак поки що вона не довела свою ефективність, незважаючи на низку позитивних змін.

З урахуванням проблем і перспектив сучасної правозастосовної практики, можна констатувати, що реформування кримінально-виконавчої системи України, модернізація її у виправні колонії нового типу, формування нової генерації працівників установ виконання покарань через конкурс тощо, неспроможні знизити рівень, динаміку, географію учинення засудженими у місцях несвободи нових злочинів.

Саме рівень злочинності серед засуджених у місцях несвободи є індикатором функціонування установ виконання покарань Міністерства юстиції України та інтегративною характеристикою криміногенної обстановки у них. З огляду на це, злочинність серед засуджених у місцях несвободи свідчить про ефективність чи не ефективність державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, про розподіл сил і засобів запобігання такій злочинності та спроможність відповідних суб'єктів запобігання забезпечити динамічну безпеку й захист прав і свобод засуджених, персоналу від злочинних посягань на них у місцях несвободи.

Вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину – це надзвичайна подія (втеча засуджених; злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань; дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, убивства засуджених або персоналу місць несвободи тощо), що завжди викликає резонанс у суспільстві, негативно позначається на авторитеті як кримінально-виконавчої системи, так і всієї системи правоохоронних і судових органів. Це ставить перед фахівцями різних галузей знань важливі теоретичні та прикладні завдання щодо запобігання злочинності загалом, і серед засуджених у місцях несвободи, зокрема.

Ключове місце у цьому процесі відведено кримінологічній науці, сучасний розвиток якої переконливо свідчить про її перспективи стати найважливішим інструментом визначення ступеня достовірності наукового обґрунтування та наукового прогнозування відносно запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. При цьому, деякі злочини, що вчиняються засудженими у місцях несвободи, властиві лише для цієї категорії осіб, оскільки їх вчинення можливе тільки під час відбування покарань. Зокрема, до них належать наступні

статті Кримінального кодексу України (далі – КК України): 1) ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі (ст. 390); 2) злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391); 3) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392); 4) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393); 5) втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394). Крім того, за даними офіційної статистики, незважаючи на різке зниження кількості засуджених (зі 186 тис. у 2013 році до 55 тис. у 2019 році), характерною особливістю злочинів, учинених засудженими у місцях несвободи за останні 10 років (2010–2019 рр.), є тенденція до суттєвих її видозмін та деяких динамічних коливань.

Зокрема, якщо протягом 2010–2011 рр. спостерігалось зменшення кількості злочинів з 422 до 404, то з 2012 по 2013 рр. абсолютний показник рівня злочинності серед засуджених збільшився відповідно з 465 до 576. Однак пізніше у динамічності коливання вчинення засудженими у місцях несвободи нових злочинів настало незначне зменшення абсолютної їх кількості з 324 у 2014 р. до 298 у 2015 році. Протягом наступних років динамічність коливання була пов'язана з незначним збільшенням абсолютної кількості злочинів, учинених засудженими у місцях несвободи, з 302 у 2016 р.; 308 – у 2017 р.; 314 – у 2018 р. до 334 – у 2019 р. Щодо рівня вчинення нових злочинів у місцях несвободи на 1 тис. засуджених та осіб, узятих під варту, то він становив у 2010 р. – 4,87 %; у 2011 р. – 3,85 %; у 2012 р. – 3,52 %; у 2013 р. – 3,02 %; у 2014 р. – 3,92 %; у 2015 р. – 4,06 %; у 2016 р. – 4,15 %; у 2017 р. – 4,25 %; у 2018 р. – 4,14 %; у 2019 р. – 4,26 %. До речі, показники злочинності за 2014–2019 рр. вже не містять даних про вчинення засудженими нових злочинів в УВП та СІЗО на тимчасово непідконтрольних Україні територіях, в АР Крим, окремих районах Донецької та Луганської областей.

Станом на 1 грудня 2019 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) перебуває 148 установ виконання покарань. У 17 установах виконання покарань засуджені не утримуються у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах утримується загалом 55 078 осіб, з них: 17 слідчих ізоляторів та 12 установ виконання покарань з функцією СІЗО тримається 19 510 узятих під варту та судового розгляду (до винесення вироку) – 9 892 особи. 1 541 особа відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі; 395 осіб відбувають покарання у вигляді арешту у 54 арештних домах, утворених при установах¹.

Наведена загальна характеристика діяльності ДКВС України показує, що криміногенний стан у місцях несвободи залишається актуальним для дослідження у різних галузях науки, зокрема й кримінологічній, завдяки якій дослідники спроможні запропонувати Міністерству юстиції України власне бачення шляхів запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину.

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: вебсайт. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index> (дата звернення: 17.12.2019).

З огляду на унікальність та особливості вияву злочинності серед засуджених у місцях несвободи, цій проблематиці присвячено увагу у працях низки вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Г. А. Аванесова, С. М. Алфьорова, Ю. М. Антоняна, Л. В. Багрій-Шахматова, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, О. Г. Бондарчука, Є. М. Бодюла, В. І. Борисова, К. В. Бондарєвої, А. Б. Благої, В. В. Василевича, А. П. Гаврилишина, А. О. Галая, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, М. Я. Гуцуляка, І. М. Даншина, Г. В. Дідківської, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Т. В. Корнякової, О. О. Книженко, В. В. Коваленка, О. Г. Колба, В. Я. Конопельського, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, В. О. Корчинського, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, С. Ю. Лукашевича, С. С. Мірошніченка, О. А. Мартиненка, В. О. Меркулової, В. А. Мисливого, О. М. Ігнатова, Ю. В. Нікітіна, Ю. В. Орла, В. І. Осадчого, І. Б. Медицького, М. С. Пузирьова, О. С. Сотули, А. В. Савченка, В. П. Севостьянова, А. Х. Степанюка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. В. Топчія, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, В. Б. Харченка, П. В. Храпінського, П. Л. Фріса, С. В. Царюка, В. В. Шаблістого, В. І. Шакуна, О. О. Шкути, Н. С. Юзікової, Л. Г. Якименко, І. С. Яковець та інших.

Попри дослідження зазначених учених, і дотепер дискусійними залишаються питання, пов'язані як зі складністю феномену такої злочинності, динамічністю її розвитку у місцях несвободи, так і з відсутністю сучасних об'єктивних даних про її кількісні та якісні показники, а також ролі окремих видів злочинів, що суттєво впливають на стан, динаміку, географію злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Відтак, концептуалізація наукових ідей і підходів до створення якісно нової моделі запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи на основі його комплексного кримінологічного аналізу, з урахуванням специфіки та особливостей функціонування установ виконання покарань Міністерства юстиції України, спрямована на розв'язання важливої науково-прикладної проблеми, що зумовило вибір теми дисертації, обумовило її актуальність, визначило об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015); Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (затверджених постановою загальних

зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.); тематиці досліджень кафедри кримінального права і криминології Університету державної фіскальної служби України на 2017–2018 рр.

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Буковинського державного фінансово-економічного університету (протокол № 4 від 18 лютого 2015 р.) та уточнена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 17 від 21 грудня 2017 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у розв’язанні комплексної науково-прикладної проблеми щодо розробки на основі законодавства, наукових джерел, результатів практики діяльності установ виконання покарань Міністерства юстиції України та зарубіжного досвіду засад запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, як одного з різновидів рецидивної злочинності.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно виконати такі *задачі*:

- з’ясувати та проаналізувати сучасний стан наукових досліджень проблем злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- розкрити методологічний інструментарій дослідження проблеми злочинності серед засуджених у місцях несвободи, які застосовували та застосовують учені;
- провести експериментальне дослідження злочинності серед засуджених у місцях позбавлення волі шляхом застосування окремої криминологічної методики;
- розкрити поняття та зміст злочинності серед засуджених у місцях несвободи, виявити кореляційні зв’язки з іншими соціальними явищами;
- вивчити інституціоналізацію як передумову злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- дослідити професійну деформацію персоналу місць несвободи як криминогенний чинник учинення засудженими нового злочину;
- здійснити криминологічний аналіз стану, тенденції та динаміку злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- визначити основні детермінанти злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- дати загальну характеристику особи, яка вчиняє злочини у місцях несвободи та визначити її криминологічно значущі ознаки;
- надати віктимологічну характеристику жертви злочину у місцях несвободи;
- виокремити причини та умови латентної злочинності серед засуджених у місцях несвободи (вчинення статевих злочинів, шахрайства, кіберзлочинів, злочинів у сфері власності);
- визначити нову кримінально-виконавчу парадигму місця несвободи, сформулювати поняття та розкрити зміст;
- розкрити поняття та зміст запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;

- визначити і обґрунтувати правову основу та суб'єктів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- окреслити теоретичні та практичні проблеми кримінологічного прогнозування та планування, як передумов ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- на підставі аналізу запобіжної діяльності вітчизняної кримінально-виконавчої системи, оцінити її ефективність щодо запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- на підставі вивчення зарубіжного досвіду запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, запропонувати шляхи її запобігання в установах виконання покарань в Україні;
- встановити ступінь використання в установах виконання покарань загальносоціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- розкрити спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- охарактеризувати індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;
- розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики запобігання злочинності серед засуджених в місцях несвободи.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані із запобіганням та протидією злочинам, що вчиняються засудженими у місцях несвободи Міністерства юстиції України.

Предмет дослідження – злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання.

Методи дослідження. У процесі виконання дослідження, використано сучасні методи наукового пізнання, а саме: *діалектичний метод*, за допомогою якого розглянуто концептуальні засади запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи в їх динаміці та взаємозв'язку з іншими соціальними й правовими явищами. На основі цього, застосовано окремі спеціальні методи наукового пізнання, зокрема, за допомогою *системно-структурного методу*, проаналізовано сутність досліджуваних категорій, їх предметно-компонентний склад (розділи 1–5); *порівняльно-правовий метод* застосовано для виявлення особливостей доктринального розуміння специфіки місць несвободи та позбавлення волі, а також можливостей запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство (підрозділи 1.4, 5.1); *логіко-семантичний метод* застосовано для проведення поглибленого вивчення стану, тенденції і динаміки та детермінантів злочинності серед засуджених у місцях несвободи (підрозділи 2.1, 2.2, 2.5); *метод системного аналізу* дав змогу охарактеризувати особу, яка вчиняє злочини у місцях несвободи (підрозділ 2.3); *формально-логічний метод* сприяв розкриттю віктимологічної характеристики потерпілого від злочину у місцях

несвободи (підрозділ 2.4); *соціологічний метод* використано для з'ясування позиції і думки як учених, так і персоналу установ виконання покарань щодо сучасного стану і проблемних питань запобігання злочинності серед засуджених (підрозділи 3.1–3.3); *структурно-функціональний метод* – для забезпечення комплексного дослідження заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несповоди (підрозділи 4.1, 4.2); *метод кримінологічного прогнозування* дав змогу окреслити основне завдання, що стоїть перед адміністрацією установ виконання покарань – запобігання засудженими вчиненню нових злочинів (підрозділи 4.3, 4.4); *метод моделювання* застосовано для вироблення ефективних засобів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несповоди (підрозділи 5.2–5.4); *соціологічні методи* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження, експеримент) використано для вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дисертаційної роботи та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм й організаційних заходів; *статистичний метод* дав змогу проаналізувати зібрані емпіричні дані, а також офіційну статистичну звітність про злочинність у місцях несповоди Міністерства юстиції України (розділи 1–5).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані за десять років (2010–2019 рр.) щодо рівня злочинності серед засуджених у місцях несповоди в Україні; дані статистичної звітності Державної судової адміністрації та Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації (2010–2019 рр.) щодо осіб, засуджених за стст. 389–394 Кримінального кодексу України; результати анкетування 336 працівників установ виконання покарань; узагальнені результати опитування 432 осіб, які вчинили нові злочини в установах виконання покарань у Дніпропетровській, Київській, Харківській, Тернопільській, Сумській та Чернігівській областях. У процесі дослідження використано інформацію, висвітлену в оглядах, бюлетенях, інформаційних листах, наказах Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою в Україні комплексною, міждисциплінарною, кваліфікаційною науковою працею, яка розв'язує важливу науково-прикладну проблему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несповоди Міністерства юстиції України. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних наукових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– на рівні наукового пошуку, комплексно досліджено ступінь достовірності наукового обґрунтування та наукового прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несповоди Міністерства юстиції України та її запобігання, що відрізняється від попередніх вітчизняних розробок у цій сфері;

– завдяки гносеологічній основі системного та синергетичного підходів, діалектичного, структурно-логічного та функціонального методу, виявлено основні

проблеми злочинності серед засуджених у місцях несвободи та сформовано авторське бачення шляхів їх вирішення;

– сформульовано авторську науково обґрунтовану дефініцію «місця несвободи» Міністерства юстиції України: це кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні доми та слідчі ізолятори, у яких утримуються засуджені на певний строк та ув'язнені, до яких суд застосував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та обмежив їх у свої правах і свободі пересування;

– введено до наукового обігу категорію «передумова злочинності серед засуджених у місцях несвободи», під якою запропоновано розуміти особливий порядок функціонування державної інституції (кримінально-виконавчої установи), що характеризується правовою регламентацією діяльності, відповідними приписами Міністерства юстиції України щодо порядку і умов відбування засудженими покарань, індивідуалізацією та диференціацією виправлення та ресоціалізації засуджених у місцях несвободи, застосуванням до них заходів заохочення і стягнення та виконання персоналом установ виконання покарань функцій запобігання вчинення засудженими нових злочинів;

– сформульовано авторське визначення злочинності серед засуджених у місцях несвободи: це сукупність учинених засудженими в установах виконання покарань нових злочинів, на певній території, у визначеному просторово-часовому проміжку, спрямованих на підрив авторитету правосуддя, функціонуванню установ виконання покарань, і яка підлягає кількісно-якісному виміру;

– виокремлено чинники, які характерні для злочинності серед засуджених у місцях несвободи Міністерства юстиції України, зокрема: повна ізоляція засуджених, що породжує скупченість людей; підвищена частота криміногенного спілкування між засудженими, їх психологічне навантаження, що зумовлюють значну кількість стресових та конфліктних ситуацій; наявність постійної міграції окремої категорії засуджених з однієї установи виконання покарань до іншої тощо;

– на підставі аналізу запобіжної діяльності вітчизняної кримінально-виконавчої системи, розроблено критерії оцінки ефективності щодо запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Ключовими критеріями для оцінювання визначено: реальний стан злочинності серед засуджених у місцях несвободи (поширеність); сприйняття злочинності серед засуджених у місцях несвободи населенням країни; ефективність заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Запропоновано авторський алгоритм підвищення ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;

удосконалено:

– наукові погляди та теоретичні положення щодо кримінологічно значущих ознак злочинності серед засуджених у місцях несвободи, наголошено на необхідності регулярного моніторингу такої злочинності для своєчасного проведення заходів її запобігання;

– розуміння сутності злочинності серед засуджених у місцях несвободи, як різновиду рецидивної злочинності, що дало змогу визначити правове регулювання запобіжної діяльності щодо вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину шляхом трирівневого нормативно-правового регулювання: 1) міжнародного; 2) загальнодержавного; 3) відомчого;

– визначення злочинності серед засуджених у місцях несвободи не лише з позиції регулювання кримінально-виконавчого права (щодо виправлення/корекції особи злочинця), а й кримінології (що виявляється у запобіжній складовій мети не лише покарання, а й кримінально-виконавчого законодавства);

– аргументи про можливості і межі застосування спеціальних засобів і методів, які мають у своєму розпорядженні оперативні підрозділи для вирішення оперативно-тактичних завдань, виявлення причин та умов учинення засудженими кримінальних правопорушень та їх запобігання;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування проблем віктимізації соціальних груп (зокрема й у місцях несвободи), які не знайшли широкого висвітлення у кримінологічній літературі, що позначилося на створенні науково-прикладної парадигми віктимологічного запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи;

– удосконалення сучасної класифікації причин і умов злочинності серед засуджених у місцях несвободи;

– аргументація позицій вітчизняних учених (В. В. Василевича, О. М. Джужі, О. Г. Колба, І. М. Копотуна, М. С. Пузирьова та ін.) про використання суб'єктами запобіжної діяльності у місцях несвободи превентивного впливу на середовище засуджених і ув'язнених через індивідуальний рівень, що повною мірою корелюється з принципом індивідуалізації у кримінально-виконавчому процесі. На підставі цього, запропоновано доповнити теорію запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи третім, індивідуально-корекційним рівнем;

– уточнення понятійно-категорійного апарату у сфері дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи Міністерства юстиції України, зокрема такі визначення, як: а) механізм злочинної поведінки засудженого у місцях несвободи – це сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на формування свідомого протиправного (кримінально караного) ставлення засудженого до встановленого порядку відбування кримінального покарання, а також норм закону про кримінальну відповідальність, які є родовим об'єктом і визначають інші цінності, що наявні у процесі виконання і відбування покарання; б) кримінологічні засади запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – це сукупність взаємозалежних між собою відомостей про органи і установи виконання покарань Міністерства юстиції України, які визначають їх відмінні особливості та використовуються у формі положень, рекомендацій для ефективного їх виявлення, розкриття, розслідування та запобігання, виявлення засуджених або взятих під варту осіб, від яких можна очікувати вчинення нових

злочинів та вжиття до них дієвих запобіжних заходів впливу; в) система запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – сукупність суб'єктів запобігання вчинення засудженими кримінальних правопорушень, здійснення організаційних і матеріально-ресурсних заходів на різних їх рівнях (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному), для виявлення та усунення причин та умов, що цьому сприяють, а також безпосереднього профілактичного впливу на об'єкти запобіжної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки і рекомендації мають як загальнотеоретичне, так і практичне значення для науки кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права, які можуть бути використані і використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – отримані під час дослідження результати знайшли своє втілення у пропозиціях щодо внесення змін до кримінального законодавства (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13.03.2019 р. № 04-18/12-487);

– *практичній діяльності* – для використання в оперативно-службовій діяльності установ виконання покарань і слідчих ізоляторів ДПтС України щодо запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (акт впровадження у Південно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції від 3.04.2018 р. № 31; лист Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 19.02.2019 р. № 05-19/11-346);

– *науково-дослідній сфері* – як матеріали для подальших наукових розробок у теорії запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (акт впровадження у Інститут кримінально-виконавчої служби від 28.03.2018 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» (акт впровадження Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України від 29.01.2018 р. № 2849).

Особистий внесок. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Теоретико-прикладна проблема наукового визначення поняття пенітенціарна злочинність», підготовленої спільно з М. С. Пузирьовим, автором особисто розкрито предметно-сутнісне визначення «пенітенціарна злочинність» та доведено, що результати вивчення такої злочинності мають бути придатними для подальшого розроблення відповідних державних заходів її запобігання.

У науковій статті «Подвійна превенція як елемент попередження вчинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань», підготовленої спільно з А. І. Ткаченко, автором особисто розроблено заходи впливу на засуджених в

установах виконання покарань для попередження й припинення дій, що дезорганізують роботу цих установ.

У науковій статті «Пенітенціарна наука як складова реформування кримінально-виконавчої системи України», підготовленій спільно з О. І. Богатирьовою, автором особисто обґрунтовано позицію щодо розвитку вітчизняної пенітенціарної науки шляхом поглибленого використання компаративного підходу, як засобу забезпечення глобальної інтерпретації та уніфікації засад функціонування кримінально-виконавчої системи України.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, у дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки, що сформульовані в роботі, доповідалися на засіданні кафедри кримінального права та криминології Університету державної фіскальної служби України. Результати дослідження оприлюднено на 7 міжнародних, 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях та 3 круглих столах, зокрема: «Гендерні детермінанти вчинення насильства в сім'ї та правові основи протидії» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії та виклики сьогодення» (м. Київ, 2015 р.); «Актуальні питання застосування кримінально-виконавчого законодавства» (м. Київ, 2015 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Проблеми протидії злочинності у XXI столітті» (м. Чернігів, 2015 р.); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (м. Могильов, 2016 р.); «Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)» (м. Київ, 2016 р.); «Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства» (м. Ірпінь, 2016 р.); «Злочинність в Україні: сучасні тенденції та чинники» (м. Київ, 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криминології та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2017 р.); «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (м. Київ, 2017 р.); «Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 2017 р.); «Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 2017 р.); «Стан та перспективи реформ сектору безпеки і оборони України» (м. Київ, 2017 р.); «Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування» (м. Ірпінь, 2018 р.); «Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки в Україні» (м. Харків, 2018 р.); «Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання» (м. Одеса, 2018 р.); «Криминологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2019 р.); Перші наукові читання керівника наукової школи «Інтелект» доктора юридичних

наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьова Івана Григоровича (м. Ірпінь, 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у 43 наукових працях, серед яких одна монографія, 18 статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 18 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій та круглих столів, 5 публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, 5 розділів, що включають 20 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 467 сторінок, з них основний текст – 383 сторінки, список використаних джерел – 42 сторінки (445 найменувань) та 8 додатків на 42 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан дослідження проблеми злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* з'ясовано, що більшість українських учених переконані не тільки в актуальності проведення таких досліджень, а і в необхідності створення такої системи запобігання найнебезпечнішому різновиду рецидивної злочинності у місцях несвободи, яка б стала в нагоді для працівників органів та установ виконання покарань Міністерства юстиції України.

Проведений аналіз згаданих досліджень у кримінологічній та кримінально-виконавчій сфері не тільки збагачено палітрою вітчизняних учених з їх різними поглядами, концепціями, моделями, програмами і пропозиціями щодо проблем запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи в Україні, а й дало змогу розширити коло наукового пошуку та оновити зміст пенітенціарної науки у цій сфері.

Аналіз зазначеної проблематики ґрунтується також на певному узагальненні, посиланні на праці вітчизняних та зарубіжних науковців для того, щоб дати змогу всебічно осмислити їх погляди, зробити висновки щодо їх продуктивності, запропонувати власне розуміння, бачення розв'язання назрілих проблем запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

Доведено, що запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи як в Україні, так і в зарубіжних країнах можна визначати, як постійний рух державних і не державних інституцій щодо їх реалізації, з метою захисту прав і свобод людини, громадянина від злочинних посягань, профілактики рецидиву, запобігання вчинення засудженими нових злочинів. Наголошено, що ця проблема на рівні наукового та практичного супроводу дасть змогу покращити стан законності в органах та установах виконання покарань Міністерства юстиції України, а також значно збільшити ефективність виховного та ресоціалізаційного впливу на засуджених. Запропоновано доповнити теорію запобігання вчинення засудженими в місцях несвободи нового злочину третім, індивідуально-корекційним рівнем.

У підрозділі 1.2 *«Методологічний інструментарій дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* визначено, що методологічні засади злочинності серед засуджених у місцях несвободи – це система використання науково-обґрунтованих загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання з метою отримання достовірних даних про результати проведеного дослідження, їх узагальнення та удосконалення практики запобігання вчинення засудженими нових злочинів у місцях несвободи Міністерства юстиції України.

Як результат, українська пенітенціарна наука має у своєму розпорядженні значний масив теоретичних і практичних розробок з питань запобігання злочинності в установах виконання покарань. Обґрунтовано необхідність використання у методологічному інструментарії дослідження проблем злочинності серед засуджених у місцях несвободи синергетичного, феноменологічного, компаративістського, математичного, історичного, історико-правового методів, методу експертних оцінок, системного аналізу, спостереження.

Доведено, що аналітична розвідка проведеного дослідження є інструментом такого спеціального методу, як вивчення документів (нормативно-правових актів, кримінальних (справ) проваджень, особових справ засуджених тощо) при дослідженні проблем запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. За результатами опитування персоналу установ виконання покарань, визнано пріоритетними спеціальні методики: кримінологічне прогнозування запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (83 %) та спеціального експерименту (17 %).

У підрозділі 1.3 *«Методика експериментального дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* встановлено існування спрощеного уявлення про злочинність серед засуджених у місцях несвободи на підставі того, що більшість вітчизняних та зарубіжних учених-кримінологів вважають, що загалом, цього явища в установах виконання покарань не повинно бути, а тому ціна запобігання такої злочинності визнається дуже низькою, і в декілька разів перевищує ціну вчинення засудженими нового злочину. Доведено, що злочинність серед засуджених у місцях

несвободи породжує дисфункції інституту виконання покарань, що натомість, сприяє вчиненню засудженими нового злочину.

Крім того, доведено, що установи виконання покарань Міністерства юстиції, які не відповідають своєму призначенню, лише поглиблюють деформацію особи засудженого. Обґрунтовано, що кожний новий злочин, вчинений засудженим під час відбування основного виду покарання, потрібно розглядати як соціально значущий акт індивідуальної поведінки засудженого, який має суспільне значення, оскільки підриває (з певним ступенем збитковості) основи функціонування установи виконання покарань, авторитет персоналу, призводить до порушення самої ідеї виправлення і ресоціалізації засуджених, повернення їх у соціум законослухняними громадянами. Експериментальна методика дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи показала, що вчинення нових злочинів у середовищі засуджених значною мірою пов'язано зі стійкими викривленнями їх ціннісних орієнтацій. Виокремлено чотири етапи методики експериментального дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи: підготовка й організація; розробка методики дослідження; проведення дослідження; аналіз матеріалу і його узагальнення.

У підрозділі 1.4 «Поняття та зміст місць несвободи» зазначено, що традиційними місцями несвободи, що підпадають під функціонування кримінально-виконавчої системи, є органи та установи виконання покарань Міністерства юстиції України, де й утримуються засуджені та ув'язнені. Доведено, що місця несвободи – це складне неоднозначне явище, якому притаманний механізм різних рівнів впливу (колектив засуджених, персонал установи виконання покарань, начальник соціально-психологічного відділення, окрема група засуджених), і яке передбачає комплекс відносин у середовищі засуджених, що регулюються як формальними, так, на жаль, і не формальними нормами.

Визначено основні критерії, які характеризують місця несвободи, а саме: кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні доми та слідчі ізолятори; перебування ув'язненої особи, до якої суд застосував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; перебування засудженої особи за вироком суду за вчинений ним злочин; виконання кримінального покарання здійснюється уповноваженими органами і установами Міністерства юстиції України; відбування засудженими покарань здійснюється під повною державною опікою; засуджені особи, або ув'язнені обмежені у своїх правах та свободі пересування. Сформульовано визначення «місця несвободи Міністерства юстиції України» – це кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні будинки та слідчі ізолятори, у яких утримуються засуджені на певний строк та ув'язнені, до яких суд застосував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та обмежив їх у свої правах і свободі пересування.

Розділ 2 «Кримінологічні засади дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та зміст злочинності серед засуджених у місцях несвободи» доведено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи залежить від: матеріально-технічного стану функціонування органів і установ виконання покарань; кадрового стану персоналу, здібного забезпечити на високому професійному рівні виконання оперативно-службових завдань; проведення заходів запобігання злочинності серед засуджених, які відбувають покарання. Наголошено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи характеризується низкою відмінних особливостей, які проявляються, передусім, у причинному комплексі та мотивації формування злочинної поведінки, і, як наслідок, в її рівні та тенденціях розвитку. Окреме вивчення злочинності серед засуджених у місцях несвободи дає змогу більш глибоко дослідити її особливості, специфіку детермінації, а також розробити диференційовані кримінологічні заходи її запобігання.

Сформульовано авторське визначення «злочинності серед засуджених у місцях несвободи» – це сукупність вчинених на певній території, у визначеному просторово-часовому проміжку, засудженими у місцях несвободи Міністерства юстиції України нових злочинів, спрямованих на підрив авторитету правосуддя, адміністрації виправної колонії в очах суспільства, і яка підлягає кількісно-якісному виміру.

У підрозділі 2.2 «Інституціоналізація як передумова злочинності серед засуджених у місцях несвободи» виділено низку її інституціональних особливостей, серед яких: обмежене фінансування утримання засуджених у місцях несвободи з боку держави; існування латентності, яка, на жаль, у декілька разів перевищує зареєстровану її частину; спрощене уявлення про злочинність серед засуджених у місцях несвободи у персоналу установ виконання покарань; виявлення прямих та непрямих збитків, завданих установі виконання покарань учиненням засудженими у місцях несвободи нового злочину; негативні наслідки концентрації раніше судимих засуджених, які впливають один на одного; недоліки діяльності адміністрації установ виконання покарань із забезпечення режиму утримання засуджених; низька роль соціально-виховної роботи з ними, не занятість суспільно-корисною працею у місцях несвободи тощо.

Доведено, що незадовільна організація ізоляції та нагляду за засудженими, несумлінне ставлення персоналу до своїх службових обов'язків, поверхове проведення обшуків та оглядів засуджених, їхніх речей і одягу, а також приміщень та території установи виконання покарань, робить можливим доступ засуджених до спиртних напоїв, наркотичних засобів і психотропних речовин, виготовлення і зберігання ними колючо-ріжучих предметів, вчинення злочинів проти власності, статеві злочини і злочини у сфері наркотичних засобів, що у підсумку є криміногенними факторами, котрі детермінують злочинність серед засуджених у місцях несвободи. Зазначено, що закріплення у чинному законодавстві України, у відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України поняття місця несвободи, матиме істотний вплив на його право використання. Крім того,

впровадження у вітчизняну пенітенціарну науку терміну «місця несвободи» дасть змогу у майбутньому вписати його не тільки у доктрину пенітенціарного права України, а й в розробку Пенітенціарного кодексу України.

У підрозділі 2.3 *«Професійна деформація персоналу місць несвободи як криміногенний чинник учинення засудженими нового злочину в місцях несвободи»* визнано, що професійна деформація персоналу місць несвободи у системі реформування кримінально-виконавчої системи України до європейських правил, є надзвичайно актуальною проблемою. Встановлено вплив професійно деформованого персоналу місць несвободи на молодого співробітника, який ще не встиг професійно деформуватися. Зазначено, що саме вказаний фактор має розглядатися передусім, оскільки фактично саме інші працівники установи є джерелом створення досліджуваного негативного явища, його стимуляції та фіксації, як елемента особистості молодого співробітника, зокрема, шляхом нав'язування певних негативних традицій і звичок (наприклад, стале вживання алкоголю після добового чергування, не бажання займатися спортом, негативне ставлення до засуджених тощо).

Доведено, що проблема професійної деформації персоналу місць несвободи вважається перемінною та маловивченою. Обґрунтовано, що піднята проблема на рівні наукового та практичного супроводу дасть змогу покращити стан законності в установах виконання покарань Міністерства юстиції України, а також значно збільшити ефективність ресоціалізаційного впливу на засуджених. Проведене дослідження зазначеної проблеми показало, що у процесі професіоналізації, персонал місць несвободи набуває не тільки специфічних умінь і навичок, а й особливого почуття причетності до цінностей, поглядів, правил поведінки, притаманних носіям певної професії, вирізняючи їх від решти суспільства у певну корпоративну групу.

Розділ 3 «Кримінологічна характеристика злочинності серед засуджених у місцях несвободи» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Сучасний стан та тенденції злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* здійснено аналіз стану злочинності серед засуджених у місцях несвободи за останні десять років, який показав, що нові злочини, які вчиняють засуджені у місцях несвободи, характеризуються специфічною суспільною небезпекою, мають прямий умисел, мотивами є прагнення завоювати авторитет, лідерство серед засуджених, бажання ухилятися від умов відбування покарання, проявляти особливе негативне ставлення до праці і навчання. Доведено, що за останні десять років тенденція злочинності серед засуджених у місцях несвободи (починаючи з 2009 року) характеризується не стійкою стабільністю, а певним рівнем коливанням, а починаючи з 2010 року, – взагалі зниженням кількості зареєстрованих нових злочинів серед засуджених у місцях несвободи.

Зокрема, якщо протягом 2010–2011 рр. спостерігалось зменшення кількості злочинів з 422 до 404, то з 2012 по 2013 рр. абсолютний показник рівня злочинності

серед засуджених збільшився, відповідно з 465 до 576. Однак, у майбутньому в динамічності коливання вчинення засудженими у місцях несвободи нових злочинів помітно незначне зменшення абсолютної їх кількості з 324 – у 2014 р. до 298 – у 2015 році. Протягом наступних років динамічність коливання була пов'язана з незначним збільшенням абсолютної кількості злочинів, учинених засудженими у місцях несвободи: з 302 – у 2016 р.; 308 – 2017 р.; 314 – 2018 р. до 334 у 2019 р. Щодо рівня вчинення нових злочинів у місцях несвободи на 1 тис. засуджених та осіб, узятих під варту, то він становив: у 2010 р. – 4,87 %; у 2011 р. – 3,85 % ; у 2012 р. – 3,52 %; у 2013 р. – 3,02 %; у 2014 р. – 3,92 %; у 2015 р. – 4,06 %; у 2016 р. – 4,15 %; у 2017 р. – 4,25 %; у 2018 р. – 4,14 %; у 2019 р. – 4,26 %.

Це зумовлено різким зменшенням загальної кількості засуджених до позбавлення волі, з 131 504 особи до 71 325. Поряд з тим, доведено, що у структурі злочинності серед засуджених у місцях несвободи, прослідковується п'ять груп найбільш поширених злочинів: 1) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань; 2) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 3) ухилення від відбування покарання; 4) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти; 5) вчинення інших тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Обґрунтовано потребу у виробленні інноваційних прикладних кримінологічних розробок запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, зумовлених гібридною війною на сході країни, захопленням заручників та полонених, масовими заворушеннями й діями, що дезорганізують роботу установ виконання покарань з метою надання ґрунтовних рекомендацій покращення кримінально-правової, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики держави.

У підрозділі 3.2 *«Детермінанти злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* здійснено аналіз кількісних показників учинення засудженим нового злочину під час відбування покарання, який вказує на те, що щороку кількість засуджених, які вчиняють у місцях несвободи такі злочини, зростає, на що необхідно звернути увагу як теоретикам, так і практикам. Визначено перелік найбільш значущих причин і умов учинення засудженим у місцях несвободи нового злочину, зокрема: низький рівень психологічної готовності засуджених до відбування покарання, до життя у новому статусі «засудженого» та дотримання правообмежень, зумовлених призначенням кримінального покарання; відсутність розробленої системи адаптації цієї категорії засуджених; уміння засуджених вдало приховувати свої справжні погляди та наміри під час відбування покарання; необ'єктивність підходу адміністрації установи виконання покарань щодо призначення засудженим більш м'якого виду кримінального покарання у порядку, передбаченому ст. 82 КК України; недоліки у проведенні оперативних і профілактичних заходів щодо дотримання засудженими встановленого порядку відбування призначеного виду кримінального покарання; недоліки у здійсненні

заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи; внутрішньої психологічної готовності та належних умінь у проведенні соціально-виховної роботи з досліджуваною категорією засуджених.

Встановлено першочергові умови щодо дотримання встановленого порядку відбування покарання засудженими у місцях несвободи, зокрема: єдині вимоги до його дотримання для всіх засуджених; безумовне реагування персоналом місць несвободи на факти порушення режиму відбування покарання та вчинення кримінального правопорушення; чітка організація оперативних і профілактичних заходів; залучення представників громадських організацій, штатних психологів для проведення бесід і тренінгів серед осіб, які входять до «групи ризику вчинення кримінального правопорушення або схильні до його вчинення». Зазначено, що оперативна обстановка у місцях несвободи є складною і дуже напруженою, ефективний нагляд та контроль за поведінкою осіб, які перебувають у місцях несвободи, на жаль, у належний спосіб не забезпечується персоналом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Доведено, що засуджені саме у нічний час позбавлені особистої безпеки у місцях несвободи і на них певним чином впливають засуджені негативної спрямованості. Встановлено також прояви кримінальної субкультури серед засуджених у місцях несвободи.

У підрозділі 3.3 «Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє новий злочин у місцях несвободи» зазначено, що вчинення засудженим у місцях несвободи такого злочину є одним із видів пенітенціарного рецидиву, для якого характерним є вчинення засудженим повторного злочину під час відбування покарання відповідно до вироку (постанови) суду, що набрав чинності. З урахуванням особливостей соціально-демографічних, кримінально-правових і соціально-психологічних ознак, виокремлено кримінологічний портрет засудженого, який вчиняє у місцях несвободи новий злочин – це здебільшого чоловіки у віці 25–45 років, які не мають власної сім'ї, до засудження неодноразово притягалися до адміністративної або дисциплінарної відповідальності, схильні до порушень громадського порядку, на час вчинення кримінального правопорушення, перебували у стані алкогольного сп'яніння (54,0 %).

У таких засуджених на першому місці серед основних ціннісних орієнтацій, стоять егоїстичні корисливі спрямування, вигода, кар'єризм, власний добробут, самолюбство, а також байдужість до дотримання встановлених у місцях несвободи правил поведінки, правових норм щодо безпеки як засуджених, так і персоналу. Дані, одержані під час проведення дослідження, дають підстави зробити висновок про те, що більшість засуджених, які відбувають покарання у місцях несвободи, визначили: небажання відбувати покарання через несправедливість винесеного вироку (16,3 % респондентів); прагнення бути в колі сім'ї, з друзями (28,9 %); вирішення важливих соціальних проблем (35,5 %); решту склали засуджені, які не змогли пояснити свою поведінку («не можу пояснити») (13,3 %).

У підрозділі 3.4 «Віктимологічна характеристика жертви злочину в місцях несвободи» систематизовано відомості про потерпілих – фізичних осіб (засуджених, персонал місць несвободи). З'ясовано, що особливий віктимологічний інтерес становлять засуджені, які не лише постійно конфліктують, а й перебувають у дружніх стосунках, оскільки останні, як показало проведене дослідження, в певний момент можуть перерости у конфліктні й закінчитися злочинним посяганням. Щодо ролі жертви злочину у місцях несвободи, то вона розглядається, як сукупний результат поведінки особи: від нейтральної – до такої, що максимально провокує злочинця на вчинення злочину.

Проведене дослідження показало, що на момент вчинення злочину 69,4 % жертв перебували в одному відділенні зі злочинцем, 30,6 % – ні. Що стосується відносин між жертвою та злочинцем до вчинення останнім злочину стосовно першого, то доброзичливі стосунки мали місце у 5,6 % випадків; ворожі – 50,0 %; стосунків не було – 44,4 %. Доведено, що з метою запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, передусім необхідно виявляти засуджених, відносини яких виходять за межі нормальних. Щодо ставлення до порядку і умов відбування покарання у жертв злочинів, учинених у місцях несвободи: позитивне – 22,2 %; негативне – 41,7 %; нейтральне (байдуже) – 36,1 %.

Натомість характеристика особи, яка вчинила злочин стосовно жертви-засудженого, у 20,0 % випадків є позитивною, у 80,0 % – негативною. Стосовно блага жертви, на які було спрямовано злочинне посягання, то ними є: життя – 61,1 %; здоров'я – 38,9 %. За результатами проведеного дослідження, складено типологічний портрет жертви злочинів у місцях несвободи – це засуджена особа чоловічої або жіночої статі, віком 25–35 років, яка відбуває покарання у виправній колонії або у виправному центрі Міністерства юстиції України, за вчинення кримінального правопорушення, негативно ставиться до порядку і умов відбування покарання, перебуває у ворожих відносинах з іншими засудженими та персоналом і сама провокує вчинення відносно неї злочину.

У підрозділі 3.5 «Латентна злочинність серед засуджених у місцях несвободи» доведено, що проблема зниження латентної злочинності у місцях несвободи є актуальною, складною і гострою як для кримінологічної науки, так і для пенітенціарної практики. Виокремлено передумови впливу на латентну злочинність серед засуджених у місцях несвободи: ізоляція засудженого від суспільства; відношення соціуму до засудження окремої особи, її осуд; відсутність перспектив звільнення від відбування покарання; позбавлення низки суб'єктивних прав; спад психолого-емоційного настрою на відбування покарання.

Доведено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи має значну латентність щодо окремих видів злочинів (побої та мордування, хуліганство, катування, тілесні ушкодження, насильство). Запропоновано три види латентної злочинності серед засуджених у місцях несвободи: перший вид – це незаявлені засудженим адміністрації установи виконання покарань про вчинення відносно

нього у місцях несвободи злочину; другий вид – це невраховані персоналом місць несвободи злочини, про які вони доповідали у Міністерство юстиції України, але не зареєстрували і не розслідували, у зв'язку з недостатньою професійною підготовкою у виявленні нових злочинів, учинених засудженими у місцях несвободи; третій вид – це прихованість адміністрацією установи виконання покарань вчинення злочину серед засуджених, з метою зменшення рівня злочинності у місцях несвободи.

Виявлена особлива небезпечність латентної злочинності серед засуджених у місцях несвободи, яка полягає в тому, що: латентна злочинність серед засуджених не враховується, не прогнозується і не плануються заходи її запобігання; при латентній злочинності, збитки, нанесені установі виконання покарань, засудженому, персоналу, не відшкодовуються; латентна злочинність серед засуджених у місцях несвободи завжди прихована, але чому і ким, про це замовчують; відчуття безкарності заохочує осіб, які відбувають покарання, продовжувати вчиняти у місцях несвободи новий злочин.

Розділ 4 «Теорія та система запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Наукове обґрунтування поняття та змісту запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* визначено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи потрібно розглядати як систему, яка функціонує за тими самими фундаментальними принципами, що й загальна система злочинності, оскільки врахування їх положень підсилить концептуальні можливості для формування системи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, відповідно до державної політики у сфері виконання і відбування кримінальних покарань.

Сформульовано авторське визначення «запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи» – це соціально-правова діяльність державних та недержавних органів з виявлення, усунення та нейтралізації детермінантів, які сприяють учинення засудженими у місцях несвободи нових злочинів, а також їх припинення, якщо вони вже почалися або певний час тривають. З огляду на досвід наукового осмислення поняття та змісту запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, розроблено методичні рекомендації реалізації комплексних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

У підрозділі 4.2 *«Правова основа та суб'єкти запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* зазначено, що правову систему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи становить сукупність норм, що регулюють запобіжну діяльність, здійснювану в умовах цих установ, із метою запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи нових кримінальних правопорушень. Отже, правова система запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – це не просто сукупність норм, а їх система, що забезпечує взаємопов'язаність, взаємодоповнюваність і певне співвідношення цих норм, сукупність яких дає змогу адміністрації установи виконання покарань у правовому

полі застосовувати до засуджених, схильних до вчинення нового злочину, запобіжних заходів. Виокремлено суб'єктів, що організують запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: Державна кримінально-виконавча служба України; міжрегіональні управління виконання покарань та пробації; адміністрація установи виконання покарань.

У підрозділі 4.3 *«Кримінологічне прогнозування та планування як передумова ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* обґрунтовано, що комплексне прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи, дає змогу виконувати основне завдання, що стоїть перед зазначеними установами виконання покарань, – запобігати вчиненню нових злочинів засудженими. Сформульовано авторське визначення «кримінологічного прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи» – це науково обґрунтоване судження про майбутні, ймовірні параметри злочинності серед засуджених у місцях несвободи (кількісно-якісні показники, тенденції та закономірності, особа засудженого, комплекс причин і умов, які обумовлюють їх вчинення у прогнозований період час), які спрямовані на вироблення превентивних заходів запобігання такої злочинності.

Визначено й проаналізовано вимоги, що висувуються до планування заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, а саме: законність, наступність, наукова обґрунтованість, актуальність, ефективність, реальність, економічна доцільність, цілеспрямованість, конкретність, комплексність. Виокремлено такі етапи планування заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: 1) організаційно-підготовчий; 2) аналітичний; 3) прогностичний; 4) розроблення системи планових заходів і способів контролю за їх виконанням; 5) виконання плану.

У підрозділі 4.4 *«Оцінка та ефективність запобіжної діяльності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* обґрунтовано алгоритм аналізу стану злочинності серед засуджених у місцях несвободи за такими показниками: розробка функціонального паспорту посади кожного працівника виправної колонії; об'єктивне оцінювання та контроль результатів роботи персоналу установи виконання покарань за засудженими у місцях несвободи; негативні тенденції росту злочинності серед засуджених, з урахуванням реального навантаження на персонал та криміногенної ситуації у місцях несвободи; вжиття невідкладних заходів для стабілізації та покращення оперативної обстановки у місцях несвободи; результати розрахунку середньомісячного навантаження персоналу за визначений період, шляхом порівняння з аналогічними показниками минулого року та відстеження за цими результатами позитивних або негативних тенденцій у роботі із засудженими персоналу місць несвободи; важливо, щоб вона була прозорою, доступною і заохочувальною для персоналу місць несвободи.

Визначено критерії оцінювання ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, серед яких: спеціальні, зовнішні та внутрішні, які комплексно розкривають реальний стан злочинності серед засуджених у місцях несвободи (її поширеність чи зменшення); сприйняття злочинності серед засуджених у місцях несвободи населенням країни; ефективність заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Доведено, що ефективність запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи може бути успішною, якщо адміністрація і персонал установи виконання покарань сконцентрують свою увагу на особі засудженого, як носія причин учинення у місцях несвободи нового злочину.

Розділ 5 «Заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Зарубіжний досвід запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* доведено, що на сучасному етапі реформування кримінально-виконавчої системи України, позитивним кроком осучаснення її функціонування є апробація зарубіжного досвіду новітніх підходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, які довели свою ефективність, зокрема: застосування у США гіпнозу і медитацій (групові сеанси гіпнозу й антикриміногенної медитації) та виплату винагороди за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення; впровадження в роботу установ виконання покарань Великобританії парадигми динамічної безпеки; своєрідна співпраця (щоденний контакт) між персоналом і засудженими у ФРН, що дає змогу уникнути багато проблемних питань, які стимулюють і провокують на вчинення засудженими нового злочину; з метою убезпечення втеч засуджених з місць несвободи, у Франції санкціоновано обладнання установ виконання покарань спеціальними сітками, які не дозволять гелікоптерам здійснювати посадки на тюремні двори.

Вивчення моделей, форм і методів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, які використовуються у закордонних країнах, дало змогу позитивно оцінити зарубіжний досвід запобігання такій злочинності. Доведено, що така діяльність у країнах Європейського Союзу і США здійснюється на основі науково обґрунтованих, комплексних ресурсно забезпечених програм, які розробляються фахівцями науково-дослідних інститутів, центрів, а тому її позитивні сторони можливо впровадити і в кримінально-виконавчу систему Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань та пробації.

У підрозділі 5.2 *«Загальносоціальні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»*, на основі визначення запобігання злочинам й особливостей злочинності та її детермінант у місцях несвободи, визначено поняття *«запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи»* як різновид соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягають у перешкоджанні дії детермінантів вчинення засудженими у місцях несвободи

нового злочину. Встановлено три ступені використання в установах виконання покарань загальносоціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: висока, середня, низька. За конкретним змістом загальносоціальні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, поділяються на соціально-економічні, культурно-виховні, організаційні та правові.

Доведено, що загальносоціальне запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи закладає стратегічні засади державної політики у сфері виконання покарань та пробації, більшість його заходів закріплюються у державних програмах реформування та розвитку кримінально-виконавчої системи України. Зазначено, що саме ці заходи водночас нейтралізують низку детермінант пенітенціарної злочинності. Загальносоціальні заходи є основою для розробки та виконання спеціально-кримінологічного запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Доведено їх спроможність зменшити коефіцієнт вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину.

У підрозділі 5.3 «*Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи*» доведено, що такі заходи спрямовані на виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину, а також недопущення (відвернення, припинення) їх у майбутньому в установах виконання покарань.

Обґрунтовано низку заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, зокрема, інформаційного (аналітична робота, облік осіб, схильних до вчинення нового злочину) та організаційного (підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів установ виконання покарань, співпраця установ виконання покарань з іншими правоохоронними органами) забезпечення. На основі опитування персоналу місць несвободи, визначено, що серед спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, найбільш ефективними визнано: виявлення на стадії прибуття до установи виконання покарань засуджених, схильних до вчинення нового злочину (62 %); усунення детермінантних чинників вчинення нового злочину (26 %); розроблення спеціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи (12 %).

У підрозділі 5.4 «*Індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи*» встановлено місце індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та розкрито особливості запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення у місцях несвободи нового злочину. Виокремлено три стадії реалізації індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: підготовча; основна і завершальна. Розроблено алгоритм дій працівників установ виконання покарань, який містить у собі виявлення із числа засуджених осіб, схильних до вчинення нового злочину та постановку їх на

профілактичний облік, своєчасне припинення вчинення нового злочину або запобігання його на стадії підготовки або вчинення.

Доведено, що запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи має здійснюватися з урахуванням особливостей кожної конкретної установи виконання покарань, соціально-демографічних, кримінально-правових, кримінологічних та кримінально-виконавчих характеристик мікросередовища засуджених, а також дії специфічних криміногенних факторів регіону, де розташована установа виконання покарань.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми, що полягає у комплексному дослідженні злочинності серед засуджених у місцях несвободи та її запобігання у контексті сучасної Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р). Здобуті результати підтвердили правомірність вихідних положень наукового пошуку, а реалізація мети і задач дослідження дали підстави для формулювання таких висновків:

1. Під час аналізу стану наукового розроблення проблеми та здійснення теоретичного узагальнення положень про злочинність серед засуджених у місцях несвободи, встановлено, що рівень результативності такої злочинності перебуває у залежності від теоретичної розробленості, вдосконалення кримінально-правових та кримінально-виконавчих норм і правозастосовної практики, кримінологічних та організаційних заходів запобігання цим злочинам, та обумовлений специфікою суспільних відносин, пов'язаних із виконанням та відбуванням покарань у місцях несвободи. Серед усіх підходів, що використовуються вченими та практиками, виправно-ресоціалізаційний підхід до запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи в сучасних умовах побудови демократичного правового суспільства, найбільше розкриває детермінанти такої злочинності і дає змогу визначити шляхи її запобігання.

2. Методологічний інструментарій дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи полягає в аналізі та формуванні нових підходів до запобігання такої злочинності у контексті сучасної Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України і містить сукупність методів і методик, які розкриті через власну творчу інтерпретацію та застосування їх у науковій праці. Визначено, що найбільш ґрунтовною методологічною базою для обґрунтування злочинності серед засуджених у місцях несвободи, є закони і категорії діалектики. Саме вони забезпечують вчення про діалектичні суперечності при дослідженні соціальних явищ та процесів, які виникають у місцях несвободи та дають змогу дослідити причини та умови вчинення засудженими нового злочину і розробити шляхи його

запобігання. За результатами опитування персоналу установ виконання покарань, визнано пріоритетними спеціальні методики кримінологічного прогнозування запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – 83 %, спеціального експерименту – 17 %.

3. При застосуванні експериментальної методики дослідження злочинності серед засуджених у виправній колонії виокремлено етапи проведення експериментального дослідження. Враховано низку чинників, зокрема: сучасну державну політику у сфері виконання і відбування покарань; важливість й масштабність завдань безпеки та захисту як засуджених, так і персоналу місць несвободи; особливості у генезі та мотивації здійснюваних засудженими у місцях несвободи нових злочинів; взаємовплив загальної злочинності на рівень, динаміку, географію та причини злочинності серед засуджених у місцях несвободи, присутність високої латентності. Такий підхід дав змогу встановити причини та умови вчинення засудженими у місцях несвободи нового злочину та розробити на їх підставі методичні рекомендації реалізації комплексних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи персоналом установ виконання покарань Міністерства юстиції України.

4. Потреба в уніфікації термінів, які використовують учені під час досліджень проблеми злочинності серед засуджених у місцях несвободи, семантичне тлумачення слів «позбавлення волі» та «місця несвободи», а також факт об'єктивного існування злочинності серед засуджених в установах виконання покарань Міністерства юстиції України, її вивчення крізь призму кримінологічної та кримінально-виконавчої науки, дали змогу, з урахуванням усіх суспільних відносин, які виникають у сфері виконання і відбування покарань, застосовувати термін «місця несвободи». Сформульовано визначення «місця несвободи» – це кримінально-виконавчі установи закритого та відкритого типу, арештні будинки та слідчі ізолятори, в яких утримуються засуджені на певний строк та ув'язнені, до яких суд застосував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та обмежив їх у своїх правах та свободі пересування.

5. Доведено, що злочинність серед засуджених у місцях несвободи породжує дисфункцію інституту виконання покарань, що, натомість, сприяє вчиненню нових злочинів у місцях несвободи. Зазначено, що якщо установи виконання покарань Міністерства юстиції України не відповідають своєму призначенню, то вони лише поглиблюють деформацію особи засудженого. Сформульовано авторське визначення «злочинності серед засуджених у місцях несвободи» – це сукупність учинених засудженими в установах виконання покарань нових злочинів, на певній території, у визначеному просторово-часовому проміжку, спрямованих на підрив авторитету правосуддя, адміністрації виправної колонії в очах суспільства, і яка підлягає кількісно-якісному виміру.

6. Виокремлено низку інституціональних особливостей злочинності серед засуджених у місцях несвободи, серед яких: обмежене фінансування утримання

засуджених у місцях несвободи з боку держави; існування латентності, яка, на жаль, у декілька разів перевищує зареєстровану її частину; спрощене уявлення про злочинність серед засуджених у місцях несвободи та персоналу установ виконання покарань; виявлення прямих та непрямих збитків, які нанесені установі виконання покарань учиненням засудженими у місцях несвободи нового злочину; негативні наслідки концентрації раніше судимих засуджених, які впливають один на одного; недоліки діяльності адміністрації установ виконання покарань із забезпечення режиму утримання засуджених; низька роль соціально-виховної роботи з ними, не зайнятість суспільно корисною працею у місцях несвободи тощо.

7. Зазначено, що проблема професійної деформації персоналу місць несвободи є не тільки кримінологічним фактором злочинності серед засуджених в установах виконання покарань, а й потребує свого вирішення як на науковому, так і практичному рівнях. Вирішення Міністерством юстиції України проблеми професійної деформації персоналу місць несвободи дасть змогу покращити рівень організації та забезпечення порядку і умов виконання покарань, запобігання злочинності серед засуджених, стану законності в установах виконання покарань, а також значно збільшити ефективність виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених.

8. Аналіз стану злочинності серед засуджених у місцях несвободи за останні десять років показав, що нові злочини, які вчиняють засуджені у місцях несвободи, характеризуються специфічною суспільною небезпекою, мають прямий умисел, мотивами є прагнення завоювати авторитет, лідерство серед засуджених, бажання ухилитися від умов відбування покарання, виявляти особливе негативне ставлення до праці і навчання.

Доведено, що у структурі злочинності серед засуджених у місцях несвободи прослідковується п'ять груп найбільш поширених злочинів: 1) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань; 2) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 3) ухилення від відбування покарання; 4) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти; 5) вчинення інших тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Обґрунтовано потребу у виробленні інноваційних прикладних кримінологічних розробок запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, зумовлених гібридною війною на сході країни, захопленням заручників та полонених, масовими заворушеннями й діями, що дезорганізують роботу установ виконання покарань для надання ґрунтовних рекомендацій покращення кримінально-правової, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики держави. На підставі цього, зроблено висновок про кризовий стан у місцях несвободи, який визнають 90 % опитаних співробітників установ виконання покарань Міністерства юстиції України.

9. Проведене дослідження детермінантів злочинності серед засуджених у місцях несвободи дало підстави зробити висновок, що оперативна обстановка у

місцях несвободи є складною і вкрай напруженою. Ефективний нагляд та контроль за поведінкою осіб, які перебувають у місцях несвободи, на жаль, у належний спосіб не забезпечуються персоналом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, засуджені, особливо у нічний час, позбавлені особистої безпеки, у місцях несвободи встановлені вияви кримінальної субкультури тощо. Визначено перелік найбільш значущих причин і умов учинення засудженим у місцях несвободи нового злочину, зокрема: низький рівень психологічної готовності засуджених до відбування покарання, не готовність до життя у новому статусі «засудженого» та дотримання обмежень прав та свобод, обумовлених призначенням покарання; відсутність розробленої системи адаптації цієї категорії засуджених; уміння засуджених вдало приховувати свої справжні погляди та наміри під час відбування покарання; необ'єктивність підходу адміністрації установи виконання покарань щодо підготовки матеріалів для призначення засудженим судом більш м'якого виду покарання у порядку, передбаченому ст. 82 КК України; недоліки у проведенні оперативних і профілактичних заходів щодо дотримання засудженими встановленого порядку відбування призначеного виду покарання; недоліки у здійсненні запобіжних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи; внутрішньо психологічна неготовність персоналу та відсутність належних умінь у проведенні соціально-виховної роботи з досліджуваною категорією засуджених. Визначено ключові умови для дотримання встановленого порядку відбування покарання засудженими у місцях несвободи, зокрема: єдині вимоги до його дотримання для всіх засуджених; безумовне реагування персоналом місць несвободи на факти порушення режиму відбування покарання та вчинення кримінального правопорушення; чітка організація оперативних і профілактичних заходів; залучення представників громадських організацій, штатних психологів для проведення бесід і тренінгів серед осіб, які входять до «групи ризику вчинення кримінального правопорушення або схильні до його вчинення».

10. Дослідження кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє у місцях несвободи новий злочин, дало змогу виокремити кримінологічний портрет засудженого, з урахуванням особливостей соціально-демографічних, кримінально-правових і соціально-психологічних ознак. Зокрема, це чоловіки у віці 25–45 років, які не мають власної сім'ї, до засудження неодноразово притягалися до адміністративної або дисциплінарної відповідальності, схильні до порушень громадського порядку, на час вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння (54 %). У них на першому місці серед основних ціннісних орієнтацій стоять егоїстичні корисливі спрямування, вигода, кар'єризм, власний добробут, самолюбство, а також байдужість до дотримання встановлених у місцях несвободи правил поведінки, правових норм щодо безпеки як засуджених, так і персоналу.

11. За результатами проведеного дослідження, складено типологічний портрет жертви злочинів у місцях несвободи – це засуджена особа чоловічої або жіночої статі, віком 25–35 років, яка відбуває покарання у виправній колонії або у

виправному центрі Міністерства юстиції України за вчинення кримінального правопорушення, перебуває у ворожих відносинах з іншими засудженими та персоналом, і сама часто провокує вчинення відносно неї нового злочину. На основі проведеного опитування персоналу установ виконання покарань визначено, що особливе віктимологічне значення для особи стати жертвою злочину, є її провокаційна поведінка внаслідок конфлікту у місцях несвободи (84 %).

12. Зазначено, що проблема зниження латентної злочинності у місцях несвободи є актуальною, складною і гострою як для кримінологічної науки, так і для пенітенціарної практики. Виявлено особливу небезпечність латентної злочинності серед засуджених у місцях несвободи, яка полягає в тому, що латентна злочинність серед засуджених не враховується, не прогнозується і не плануються заходи її запобігання. При латентній злочинності, збитки, нанесені установі виконання покарань, засудженому, персоналу, не відшкодовуються. Латентна злочинність серед засуджених у місцях несвободи завжди прихована, але чому і ким, про це замовчується; відчуття безкарності заохочує осіб, які відбувають покарання, продовжувати вчиняти у місцях несвободи новий злочин.

13. На основі проведеного дослідження, запропоновано авторське визначення «запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи» – це соціально-правова діяльність державних та недержавних органів з виявлення, усунення та нейтралізації детермінантів, які сприяють вчиненню засудженими у місцях несвободи нових злочинів, а також їх припинення, якщо вони вже почалися або певний час тривають. З'ясовано, що правове регулювання запобігання злочинам здійснюється нормами різних галузей законодавства: адміністративного, кримінального, кримінально процесуального, кримінально-виконавчого, а також різними підзаконними нормативно-правовими актами, що містять приписи про заходи і засоби профілактичної діяльності. Таке регулювання проводиться у трьох основних напрямках: 1) матеріально-правовому; 2) процесуально-правовому; 3) організаційно-управлінському. Встановлено, що правову систему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, становить сукупність своєрідно взаємопов'язаних і різнобічно співвіднесених матеріально-правових, процесуально-правових та організаційно-управлінських норм, які регулюють запобіжну діяльність персоналу установ виконання покарань щодо запобігання вчинення засудженими нових злочинів.

14. Враховуючи той факт, що у кримінологічній літературі суб'єкти запобігання злочинності поділяються на неспеціалізовані та спеціалізовані, у дослідженні розглянуто саме спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, в обов'язки яких входить і функція запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи нових злочинів. Встановлено, що суб'єктами, що організують запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, виступає Державна кримінально-виконавча служба України та його міжрегіональні управління. Безпосереднім суб'єктом запобігання

злочинності серед засуджених у місцях несвободи, є адміністрація установи виконання покарань, зокрема її начальник. Іншим суб'єктом запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи є заступники начальника установи виконання покарань, які безпосередньо організують реалізацію кримінологічних заходів силами відповідних структурних підрозділів, що за своєю професійною приналежністю, зобов'язані виконувати попереджувальну функцію. Це стосується оперативного відділу, відділу нагляду і безпеки (зокрема, чергової зміни), відділу охорони, начальників відділень соціально-психологічної служби.

15. У результаті аналізу запобіжної діяльності вітчизняної кримінально-виконавчої системи, оцінено її ефективність щодо запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, запропоновано ключові критерії її оцінювання, що дало змогу визначити оцінювання злочинності серед засуджених у місцях несвободи як процес, у результаті якого було визначено реальний стан злочинності серед засуджених у місцях несвободи (поширеність); сприйняття злочинності серед засуджених у місцях несвободи населенням країни; ефективність заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, результати якого мають бути спрямовані на процес реалізації Міністерством юстиції України державної політики у сфері виконання покарань та пробації.

16. Окреслено теоретичні та практичні проблеми кримінологічного прогнозування та планування, як передумови ефективності запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. Наголошено, що під час прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи, необхідно: 1) аналізувати всю сукупність чинників (економічних, соціальних, техногенних, природних та ін.), що впливають на злочинність серед засуджених у місцях несвободи; 2) вивчати і враховувати різноманітні ситуації, що визначають злочинну поведінку засуджених у місцях несвободи; 3) для аналізу злочинності серед засуджених у місцях несвободи бажано використовувати всі джерела одержання необхідної інформації: особові справи засуджених, матеріали профілактичного й оперативно-профілактичного обліків, журнали обліку порушень режиму, рапорти чергових помічників начальника установи та інших посадових осіб та ін.; 4) зіставляти стан злочинності в установах виконання покарань усіх видів (СІЗО, виправні колонії за рівнями безпеки, виправні центри, виховні колонії), виділяючи засуджених, які виконують роботу з господарського обслуговування. Це необхідно для виявлення негативних тенденцій, що впливають на злочинність серед засуджених у місцях несвободи, і вироблення спільних дій щодо її запобігання. Визначено й проаналізовано вимоги, що висуваються до планування заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, а саме: законність, наступність, наукова обґрунтованість, актуальність, ефективність, реальність, економічна доцільність, цілеспрямованість, конкретність, комплексність.

17. Доведено, що Міністерство юстиції України, під час реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації, недостатньо використовує

зарубіжний досвід, напрацьований ученими з цього напрямку. Доведено, що репресивні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, є необхідними, але другорядними. Такими позитивними напрацюваннями зарубіжного досвіду новітніх підходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, які довели свою ефективність, є: виплата засудженому у США винагороди за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення; впровадження у Великобританії в роботу установ виконання покарань парадигми динамічної безпеки; своєрідна співпраця (щоденний контакт) між персоналом і засудженими у ФРН, що дає змогу уникнути багатьох проблемних питань, які стимулюють і провокують на вчинення засудженими нового злочину; для забезпечення втеч засуджених з місць несвободи, у Франції установи виконання покарань обладнуються спеціальними сітками, які не дозволяють гелікоптерам здійснювати посадки на в'язничні двори.

18. Встановлено ступінь застосування у місцях несвободи загальносоціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених. За своїм конкретним змістом, загальносоціальні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи класифіковано на соціально-економічні, ідеологічні, технічні, організаційні та правові. З огляду на досвід наукового осмислення загальносоціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, розроблено методичні рекомендації реалізації комплексних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

19. Розкрито спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, що дозволило обґрунтувати низку таких заходів: інформаційного (аналітична робота, облік осіб, схильних до вчинення нового злочину) та організаційного (підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів установ виконання кримінальних покарань) забезпечення. На основі опитування персоналу місць несвободи, визначено, що з-поміж спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, найбільш ефективними визнано виявлення на стадії прибуття до установи виконання покарань засуджених, схильних до вчинення нового злочину – 62 %; усунення детермінантних чинників вчинення нового злочину – 26 %; розроблення спеціальних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи – 12 %.

20. Встановлено місце індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та розкрито особливості запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення у місцях несвободи нового злочину. Виокремлено три стадії реалізації індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи: підготовча, основна і завершальна. Розроблено алгоритм дій працівників установ виконання покарань, який містить у собі виявлення із числа засуджених осіб, схильних до вчинення нового злочину та постановку їх на профілактичний облік, своєчасне припинення

вчинення нового злочину або запобігання йому на стадії підготовки або замаху до вчинення.

21. Розроблені пропозиції щодо внесенням змін до національного законодавства для вдосконалення норм, що передбачають запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи, зокрема, запропоновано:

– внесення змін до Кримінального кодексу України в частині їх виділення в окремий розділ «Злочини проти установленого порядку відбування кримінальних покарань»;

– доповнення ч. 9 ст. 134 КВК України таким реченням: *«Застосування стягнення у вигляді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери) погоджується із судом у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством України»;*

– внесення змін до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»: пункт 10 ч. 1 ст. 18 викласти у такій редакції: *«запобігати вчиненню засудженими кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; шляхом застосування комплексу оперативно-розшукових та спеціально-превентивних заходів; і реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасно приймати щодо них рішення»;*

– внесення змін до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»: доповнити новим пунктом ч. 2 ст. 18 і викласти у такій редакції: *«користування та носіння персоналом установ виконання покарань засобів відеофіксації для документування випадків вчинення злочину, передбаченого ст. ст. 391, 392, 393 КК України».*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність в місцях несвободи України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 432 с.

Рецензії: Костенко О. М. Сучасний погляд на проблему злочинності серед засуджених у місцях несвободи (рецензія на монографію А. І. Богатирьова «Антикриміногенний вплив на злочинність серед засуджених у місцях несвободи України»). *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 202–203.

Скаков А. Б. Нерешенный вопрос предотвращения преступности среди осужденных в местах несвободы (рецензия на монографию А. И. Богатырёва «Антикриміногенное влияние на преступность среди осужденных в местах несвободы Украины»). *Феміда. Республіканський юридический научно-практический журнал*. 2019. № 10 (286). С. 25–27 (Республіка Казахстан).

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Богатирьов А. І., Пузирьов М. С. Теоретико-прикладна проблема наукового визначення поняття «пенітенціарна злочинність». *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 125–129.
2. Богатирьов А. І. Запобігання злочинності серед осіб, які перебувають на обліку в органі пробації: теоретико-прикладний аналіз детермінантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Випуск 1. 2015. Т. 3. С. 166–169.
3. Богатирьов А. І., Ткаченко А. В. Подвійна превенція як елемент попередження вчинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1 (69). С. 43–50.
4. Богатирьов А. І. Динаміка пенітенціарної злочинності в Україні. *Вісник прокуратури*. 2015. № 12 (174). С. 116–124.
5. Богатирьов А. І. Роль спеціально-кримінологічних заходів запобігання пенітенціарній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 99–106.
6. Богатирьов А. І. Вчення про злочинність та її ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 72–75.
7. Богатирьов А. І. Профілактика совершения корупції в місцях несвободи Міністерства юстиції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 145–148.
8. Богатирьов А. І. Поняття злочину, вчиненого засудженим у місцях позбавлення волі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 5. С. 50–54.
9. Богатирьов А. І. Кримінологічне дослідження особи злочинця, який вчинив злочин у період умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 2. С. 87–92.
10. Богатирьов А. І. Запобіжний механізм кримінально-виконавчих норм щодо запобігання вчиненню злочину у місцях несвободи Міністерства юстиції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спеціальний випуск*. Наук. зб. присвячений Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняного права» в рамках VII-х наукових читань, присвячених пам'яті В. М. Корецького. 2017. Ч. 1. С. 177–180.
11. Богатирьов А. І. Зарубіжний досвід запобігання злочинності в місцях несвободи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 42. С. 205–208.

12. Богатирьов А. І. Визначення поняття «механізм злочинної поведінки засудженого в місцях несвободи» Міністерства юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. праць. 2017. № 1 (15). С. 59–65.

13. Богатирьов А. І. Місця несвободи: поняття та сутність. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 33. С. 166–175.

14. Богатирьов А. І. Індивідуальні заходи запобігання проникненню заборонених предметів до місць несвободи Міністерства юстиції України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. № 1(81). С. 60–67.

15. Богатирьов А. І. Проблема злочинності серед засуджених у місцях несвободи у зарубіжній кримінології: Франція. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 48. Т. 2. С. 41–44.

16. Богатирьов А.І., Богатирьова О.І. Пенітенціарна наука як складова реформування кримінально-виконавчої системи України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 4 (198). С. 49–53.

17. Богатирьов А. І. Латентна злочинність у місцях несвободи: поняття та сутність. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. №. 3(5). С. 111-116.

18. Богатирьов А. І. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. №. 14. С. 108–116.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

1. Богатырёв А. И. Некоторые вопросы предупреждения преступности в исправительных колониях Министерства юстиции Украины. *Фемида. Республиканский юридический научно-практический журнал*. 2017. № 3 (255). С. 6–10 (Республика Казахстан).

2. Богатирьов А. І. Особливості інституціонального підходу вивчення проблем злочинності в місцях несвободи. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 136–143 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

3. Богатирьов А. І. Методологічні засади дослідження проблем пенітенціарної злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 151–155 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

4. Богатырёв А. И. Оценка эффективности и пути совершенствования мер предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы *Фемида. Республиканский юридический научно-практический журнал*. 2018. № 2 (266). С. 18–23 (Республика Казахстан).

5. Bohatyrov A. A place of criminal responsibility for actions, which will disorganize work of establishments of implementation of punishments in structure of

penitentiary crime = Місце кримінальної відповідальності за дії, які дезорганізують роботу установ виконання покарань у структурі пенітенціарної злочинності. *Публічне право*. 2018. № 4 (32). С. 111–116 (*міжнародна наукометрична база Index Copernicus International, Республіка Польща*).

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Богатирьов А. І. Кримінологічні засади запобігання пенітенціарній злочинності. *Проблеми протидії злочинності у ХХІ столітті: вітчизняний та міжнародний досвід*: матеріали Міжнар. симпозіуму, 24 квіт. 2015 р. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Чернігів, 2015. С. 161–163.

2. Богатирьов А. І. Деякі психологічні аспекти професійної деформації персоналу Державної пенітенціарної служби України. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти*: матеріали ІІ Всеук. наук.-практ. конф., 27 березня 2015 р. Івано-Франківськ: Івано-Франківській університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 249–251.

3. Богатирьов А. І. Пенітенціарні заходи впливу на неповнолітніх засуджених: кримінологічний аспект. *Гендерні детермінанти вчинення насильства в сім'ї та правові основи протидії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 27–28 трав. 2015 р. Івано-Франківськ: Прикарпатський факультет НАВС, 2015. С. 126–130.

4. Богатырёв А. И. Профилактика профессиональной деформации сотрудников пенитенциарной системы как элемент предупреждения пенитенциарной преступности. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: материалы Междунар. заочной науч.-практ. конф., 20 мая 2016 г. Могилев, 2016. С. 23–26. URL: http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20161021124615_Vyhodnye_dannye.pdf.

5. Богатирьов А. І. Теорія запобігання вчинення злочинів у місцях несвободи в Україні. *Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання)*: матеріали круг. столу, 22 квіт. 2016 р. Дніпро: ДДУВС, 2016. С. 41–43.

6. Богатирьов А. І. Віктимологічний аспект запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. *Протидія злочинності: теорія і практика*: матеріали VII Всеукраїн. наук.-практ. конф., 19 жовт. 2016 р. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 123–124.

7. Богатирьов А. І. Організована злочинність та її вплив на пенітенціарну злочинність. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукраїн. наук.-практ. конф., 3 берез. 2017 р. Хмельницький: НАДПСУ, 2017. С. 103–105.

8. Богатирьов А. І. Проблема кіберзлочинів в місцях несвободи Міністерства юстиції України. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*:

матеріали II Всеукраїн. наук.-практ. конф., 17 листоп. 2017 р. Одеса: ОДУВС, 2017. С. 90–92.

9. Богатирьов А. І. Роль методології в дослідженні злочинності серед засуджених в місцях несвободи. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 24 листоп. 2017 р. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України; Навчально-науковий інститут права, 2017. С. 336–337.

10. Богатирьов А. І. Злочинність серед засуджених в місцях несвободи (інституціональні та безпекові аспекти). *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 24 листоп. 2017 р.: у 2 т. Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. Т. 1. С. 70–73.

11. Богатирьов А. І. Кримінологічне прогнозування злочинності серед засуджених у місцях несвободи. *Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 1 берез. 2018 р. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2018. С. 24–28.

12. Богатирьов А. І. Злочинність та її організованість у місцях несвободи. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки*: матеріали Міжнар. кругл. столу, 18 трав. 2018 р. / укладачі Л. М. Давидова, Н. В. Невідома. Харків, 2018. С. 171–174

13. Богатирьов А. І. Стан злочинності серед засуджених у місцях несвободи (2009–2018 рр.). *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали III Всеукраїн. наук.-практ. конф., 30 листопада 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. С. 125–127.

14. Богатирьов А. І. Кримінологічна методика дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу, 22 берез. 2019 р. / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внут. справ, 2019. С. 142–144.

15. Богатирьов А. І. Інституціоналізація як передумова злочинності серед засуджених в місцях несвободи. *Перші наукові читання керівника наукової школи «Інтелект» доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьова Івана Григоровича*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Ірпінь, 17 травн. 2019 р. / за заг. ред. професора В. В. Топчія. Київ: НУДФС України, 2019. С. 48–50.

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Богатирьов А. І., Іваньков І. В., Пузирьов М. С. та ін. Трансформація

кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина). Київ: ВД Дакор, 2014. 156 с.

2. Богатирьов А. І., Ведмідський О. В., Некрасов О. О. Втеча в'язнів з місць несвободи (міжгалузеве дослідження): монографія / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: ВД Дакор, 2015. 228 с.

3. Богатирьов А. І. Запобігання професійній деформації у персоналу місць несвободи: монографія / за заг. ред. В. С. Медведєва. Київ: ВД Дакор, 2016. 198 с. (*Богатирьов А. І. Свідощтво про реєстрацію авторського права на твір № 88505 від 11.05.2019. Монографія «Запобігання професійній деформації у персоналу місць несвободи» / за заг. ред. доктора психологічних наук, професора Медведєва В. С. Київ: ВД «Дакор», 2016. 198 с. заявл. № 89308. 04.04.2019).*

4. Богатирьов А. І., Лаптінова О. К. Реабілітація засуджених в умовах відбування покарання: навчальний посібник / за заг. ред. О. І. Богатирьової. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 200 с.

5. Bohatyrov A. I., Bohatyrova O. I. Violent crime in penal institutions: criminological characteristics = Насильницькі злочини в установах виконання покарань: кримінологічна характеристика. New and traditional approaches in modern legal research: collective monograph / Н. О. Blinova, O. V. Dykyi, V. Dyntu, A. V. Khridochkin, etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. С. 45–63.

АНОТАЦІЯ

Богатирьов А. І. Злочинність серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2020.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу дослідженню злочинності серед засуджених у місцях несвободи: кримінологічна характеристика та запобігання. Уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування виправно-ресоціалізаційної концепції запобігання злочинності у місцях несвободи, на основі чого обґрунтовано пропозиції, спрямовані на запобігання вчинення засудженими нових злочинів, удосконалення законодавства щодо забезпечення особистої безпеки засудженого і персоналу та практики його застосування Державною кримінально-виконавчою службою України.

Розкрито кримінологічні засади дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи, як комплексну кримінологічну категорію, надано кримінологічну характеристику злочинності серед засуджених у місцях

несвободи та виокремлено її детермінанти, особу, яка вчиняє новий злочин у місцях несвободи, жертву злочину та латентність такої злочинності.

Охарактеризовано теорію та систему запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи та виокремлено її правову основу, зарубіжний досвід, оцінку та ефективність, кримінологічне прогнозування і планування запобігання злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

Розроблено загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи окремих видів злочинів та удосконалено шляхи їх реалізації в установах виконання покарань Міністерства юстиції України. З урахуванням специфіки предмета дослідження, обґрунтовано та підтверджено кримінологічною і кримінально-виконавчою практикою авторську позицію щодо змісту категорії місця несвободи.

Ключові слова: злочинність, засуджений, місця несвободи, персонал, установи виконання покарань, запобігання.

АННОТАЦИЯ

Богатырёв А. И. Преступность среди осужденных в местах несвободы: криминологическая характеристика и предупреждение. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Университет государственной фискальной службы Украины. – Ирпень, 2020.

В диссертации изложены решения важной криминологической научно-прикладной проблемы предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы. Осуществлено научно-теоретический, исторический анализ преступности среди осужденных в местах несвободы. Доказано, что реформирование уголовно-исполнительной системы, модернизация ее уголовно-исполнительных учреждений в исправительные колонии нового типа, формирование нового поколения работников учреждений исполнения наказаний через конкурс, не может снизить уровень, динамику, географию совершения осужденными в местах несвободы новых преступлений.

Именно уровень преступности среди осужденных в местах несвободы является индикатором функционирования учреждений исполнения наказаний Министерства юстиции Украины и интегративной характеристикой криминогенной обстановки в них. Определено ее современное состояние, проблемы и пути развития. В работе обосновано состояние исследования проблемы преступности среди осужденных в местах несвободы, его методологический инструментарий. Предложено современную экспериментальную методику исследования преступности среди осужденных в местах несвободы. Сформировано понятие «места несвободы» и раскрыто его содержание.

Благодаря теоретическим наработкам и научно обоснованным результатам исследования, определено понятие и содержание «преступности среди осужденных в местах несвободы». Раскрыто институционализацию, как предпосылку преступности среди осужденных в местах несвободы. Показано профессиональную деформацию персонала мест несвободы, как криминогенного фактора совершения осужденными нового преступления.

В то же время, определено современное состояние, динамика, уровень преступности среди осужденных в местах несвободы, выделены ее детерминанты. Предоставленная криминологическая характеристика личности, которая совершает новое преступление в местах несвободы и выделена виктимологическая характеристика жертвы преступления в местах несвободы. Отмечено влияние латентной преступности среди осужденных в местах несвободы на криминализацию исправительных колоний Министерства юстиции Украины.

Предложено научное обоснование понятия предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы, определены ее правовая основа и субъекты предупреждения. Обусловлено криминологическое прогнозирование и планирование, как предпосылки эффективности предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы. Дана оценка эффективности предупредительной деятельности по преступности среди осужденных в местах несвободы. Изучено зарубежный опыт предотвращения преступности среди осужденных в местах несвободы, благодаря чему предложено внедрить в деятельность исправительных колоний его новаторские достижения. Определены общесоциальные, специально-криминологические и индивидуально-профилактические меры по предотвращению преступности среди осужденных в местах несвободы.

Сформулированы предложения в действующее законодательство в части совершенствования мер предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы. Проведенное исследование позволило путем научного обоснования углубленно изучить преступность среди осужденных в местах несвободы, предложить криминологической науке новые понятия, внести предложения по улучшению деятельности уголовно-исполнительной системы Украины в сфере предупреждения преступности среди осужденных в местах несвободы.

Ключевые слова: преступность, осужденный, предотвращение, место несвободы, исправительная колония, уголовно-исполнительная система, детерминанты, профессиональная деформация, насилие.

SUMMARY

Bogatyrov A. I. Crime among convicts in custodial settings: criminological characteristic and prevention. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Doctoral of Law Sciences 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – University of the State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2020.

The thesis presents solutions to the important criminological scientific and applied problem of crime prevention among convicts in custodial settings. Scientific and theoretical, historical analysis of crime among convicted persons in custodial settings has been carried out. It has been proved that the reform of the penal correction system, the modernization of its penal correction institutions into correctional colonies of a new type, the formation of a new generation of employees of correctional institutions under the competition does not have to reduce the level, dynamics and geography of the commission of new crimes by convicts in custodial settings.

The crime rate among convicts in custodial settings is the indicator of functioning of institutions of execution of punishments of the Ministry of Justice of Ukraine and integrative characteristic of a criminogenic situation in them. Its current state, problems and ways of development are defined. In work the crime problem research status among convicts in custodial settings, its methodological tools is proved. It is offered a modern experimental technique. The concept of the custodial setting is created and its content is disclosed.

Thanks to theoretical practices and received evidence-based to results of a research the concept and content of crime among convicts in custodial settings is defined. It is opened an institutionalization as a crime prerequisite among convicts in custodial settings. It is shown professional deformation of personnel of custodial settings as a criminogenic factor of commission by convicts of new crime.

At the same time the current state and trends of crime among convicts in custodial settings is defined, its determinants are allocated. The provided criminological characteristic of the personality who commits a new crime in custodial settings and are allocated to victimological characteristic of the victim of crime in custodial settings. Influence of latent crime among convicts in custodial settings on criminalization of corrective labor colonies of the Ministry of Justice of Ukraine is noted.

Scientific justification of a concept of crime prevention among convicts in custodial settings is offered, are defined its legal basis and subjects of prevention. An assessment of efficiency of precautionary activities for prevention of crime among convicts in custodial settings is given. Criminological forecasting and planning as a prerequisite of efficiency of crime prevention among convicts in custodial settings are defined.

It is studied foreign experience of prevention of crime among convicts in custodial settings thanks to what it is offered to introduce innovative achievements in activity of corrective labor colonies. Are defined in social, special and criminological and individual and preventive measures for prevention of crime among convicts in custodial settings.

Offers in the current legislation regarding improvement of measures of crime prevention among convicts in custodial settings are formulated. The conducted research

allowed to study profoundly by scientific justification anti-criminogenic influence on crime among convicts in custodial settings, to suggest criminological science new terms to make suggestions for improvement of activity of penal correction system of Ukraine in the sphere of crime prevention among convicts in custodial settings.

Key words: crime, convict, crime, prevention, custodial setting, corrective labor colony, penal correction system.

Підписано до друку 25.02.2020 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим.
Замов. № 463.

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України.
08205, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31